

Info

bulletin Winshem

HISTORISCHE VERENIGING WINSUM-OBERGUM

C1000

J.W. Overeem

C1000

Winkelcentrum Obergon 2 Winsum Telefoon 0595 - 526510

Nieuwbouw
Verbouw
Restauratie
Renovatie
Onderhoud

TEENINGA
TIMMER- EN AANNEMERSBEDRIJF

Provincialeweg 7, 9771 TA Sauwerd
Tel.: 050 - 3061257 - Fax 050 - 3061633
Mobiel 06-51293828
E-mail info@teeningabouw.nl

Fa. K.G. de Noord sinds 1890 uw vertrouwd adres voor
Huishoud, Electro en Speelgoed

Hoofdstraat Obergum 3 9951 AG Winsum Tel.: 0595 441459

Stoffel Winters
SCHOENEN

Hoofdstraat O. 7 Winsum
Tel.: 0595 - 441877

Mei 2009 veertiende jaargang nummer 1
Dit informatiebulletin is een periodieke uitgave van de
Historische Vereniging Winsum-Obergum.

In dit bulletin worden artikelen en berichten opgenomen met betrekking tot het werkterrein en de activiteiten van de vereniging, de ingestelde werkgroepen, individuele leden of derden. Een ieder, al dan niet lid van de vereniging, kan ideeën, suggesties en materiaal aanleveren op onderstaand redactieadres. De redactie zal beoordelen of het aangeboden materiaal voor plaatsing in aanmerking komt.

Dit bulletin zal drie keer per jaar verschijnen en wordt gratis aan de leden van de vereniging verstrekt.

Voor niet-leden is het bulletin, tegen betaling van € 7,- per exemplaar, verkrijgbaar bij:

P. Noord, Kloosterstraat 8, 9951 CE Winsum.

Redactie:

B. van der Dussen

J. A. Groothof

J. Huitsing

T. van der Schoor

J. Stevens

C. A. Tersteeg

A. Pieterman

Redactieadres:

Hamrik 7, 9951 JH Winsum

www.winshem.nl

e-mail: info@winshem.nl

Voorzitter

Drs. J. Tersteeg

Westerstraat 31, 9951 EM Winsum

telefoon: 0595-442456

Secretaris

Jhr. Ir. C. de Ranitz

Bellingeweer 10, 9951 AM Winsum

telefoon: 0595-441921

Penningmeester

I. van der Molen-Huisman

Hendrik Werkmankade 6, 9951 MD Winsum

telefoon: 0595-443050

Algemeen Adjunct

J. Venhuizen

Schepperijlaan 56, 9951 BL Winsum

telefoon: 0595-441574

Leden

B. Raangs

Havenstraat 4, 9951 AE Winsum

C.A. Tersteeg

Freesialaan 30, 9951 GM Winsum

J. Veltman

Schoolstraat 12, 9951 EL Winsum

E. Visser

Resedastraat 15 9713 TN Groningen

B.J. Haak

Freesialaan 29, 9951 GL Winsum

Kosten lidmaatschap: € 17,50 per jaar, bij verzending

€ 21,50 per jaar. Bij beëindiging van het lidmaatschap

dient u dit vóór de verschijning van het Infobulletin nummer 1 van het volgende jaar kenbaar te maken bij de secretaris van de vereniging.

Bankrelatie: ABN-AMRO Winsum;

rekeningnr. 61 23 36 174

ISSN 1386-1530

Vormgeving: Jaap Stevens

Prepress en druk: Drukkerij Van Denderen

Woord vooraf

Nu de lente in al haar pracht en praal ook in het Winsumse eindelijk is losgebarsten, is ook de creativiteit in de aderen van redactie en enkele auteurs weer wat sneller gaan stromen.

Zie hier ons mei-nummer als resultaat.

Jacques Tersteeg maakt een begin met een serie van drie bijdragen over de Winsumer kluften, waarover hij in het jubileumboek van 2007 al een hoofdstuk schreef. In zijn eerste bijdrage staan de eerste twaalf artikelen van het gemeentelijk reglement op de kluften uit 1833 centraal, dat indertijd niet kon worden gepubliceerd.

Met onze werkgroep Scheepvaart en Scheepsbouw duiken wij in het vooronder van het overvolle drijvende winkeltje van een Winsumse potschipper, waar we heerlijk rond gaan schuimen tussen allerlei negentiende-eeuwse potten en pannen en ander huisgerei.

Onze geachte secretaris verrast ons wederom met een uitgebreid verslag van de voorlaatste ledenvergadering.

Al dit lentegroen wordt her en der door ontluikende kleine pinksterbloemen in de vorm van kleinere bijdragen opgesierd. Uiteraard is ook ons aller Piet Noord weer daarbij met zijn bijdrage aan de rubriek Doudestiets.

Verder publiceren we een drietal intrigerende foto's. De eerste toont een, inmiddels verdwenen bank bij de kerk van Obergum, ons vriendelijk overhandigd door mevrouw Friedl Nolle, dochter van voormalig dominee F.A. Nolle van Obergum. Deze bank was vervaardigd van stenen afkomstig van De Boog, toen deze op 10 mei 1940 was opgeblazen.

De tweede, geheimzinnige foto is opgediept uit een oude doos op zolder. Graag zouden wij de herkomst ervan en mensen daarop willen leren kennen. Wie kan ons helpen?

De derde ontvingen wij van Hans Huitsing als aanvulling op zijn bijdrage in ons vorige nummer.

Op vriendelijk verzoek van de Zuurdijksters, die in het kader van een prijsvraag fanatiek bezig zijn een kunstwerk voor 'armhoes Joapke' op te richten op het kerkhof, hebben wij ook plek ingeruimd voor dit leuke initiatief.

En tenslotte, als twee brandneteltjes in de lenteruiker, hebben wij nog twee rectificaties in de aanbieding. Je moet er maar op komen?

Veel lente- en leesplezier!

De redactie

Inhoud

De gemeentelijke keur op de kluften uit 1833	2
Een potschipper uit Winsum	7
Een stenen bank bij de Nicolaaskerk	11
Doudestiets	11
Verslag ledenvergadering 24 februari 2009	12
Uit de oude doos	15

De gemeentelijke keur op de kluften uit 1833

Deel 1

In het jubileumboek Winsum 1057-2007 heb ik u officieel voorgesteld aan een oude organisatie van naburen in Winsum, de zogenaamde 'Brugster Kluft'.¹ Dankzij een handgeschreven boekje, dat bewaard wordt in de Groninger Archieven, getiteld 'Staat Boek van de Brugster Cluft wegen Dooden en Breuken, ingegaan den 23 Febr. 1754', weten we nu dat er ook in ons dorp, zoals in meerdere Groningse steden en grotere dorpen, zeker vanaf het begin van de achttiende eeuw tot ongeveer het begin van de twintigste eeuw nabuurgilden of kluften hebben bestaan.²

Uit het Staat Boek van de Brugster Kluft blijkt dat de Winsumse buurtgenoten, van wie de meesten in de Hoofdstraat woonden, zich hadden verplicht elkaar bij te staan in geval van overlijden: gezamenlijk ontfermden zij zich dan over het afleggen van de dode, het aanzeggen, waken, bezorgen van de doodskist, het kisten, de lijkwade, het graven van het graf, klokluiden en het begraven zelf. Verzuimde men als nabuur zijn plichten waar te nemen, dan betaalde men een, in het reglement vastgestelde boete of 'breuk', die door de zogenaamde 'Olderman' (voorzitter) van de kluft werd geïnd. De jaaropbrengst van deze boetes werd door de Brugster kluftgenoten op de maandagavond voor vastenavond 'verteerd' in een van de plaatselijke herbergen.

In mijn publicatie heb ik de oudst bewaarde reglementen of 'Cluft Wetten' van de Brugster Kluft uit 1754 en een negentiende-eeuwse stuk uitgegeven, terwijl ik daar tevens de 'Gemeentelijke keur op de kluften' uit 1833 ter sprake bracht. Vanwege de beperkte ruimte in het boek kon ik toen helaas niet de volledige, want vrij lange tekst van dit laatste reglement afdrukken.

In deze en een volgende bijdrage wil ik dit 'tekort' alsnog goedmaken, vooral omdat de negentiende-eeuwse tekst zo'n realistisch en helder inzicht geeft in de leef- en belevingswereld van de toenmalige dorpsbewoners. In een derde bijdrage zal ik nog wat uitvoeriger ingaan op diverse aantekeningen, zoals de Olderman van de Brugster Kluft deze in het Staat Boek inschreef.

De gemeente Winsum en de kluften

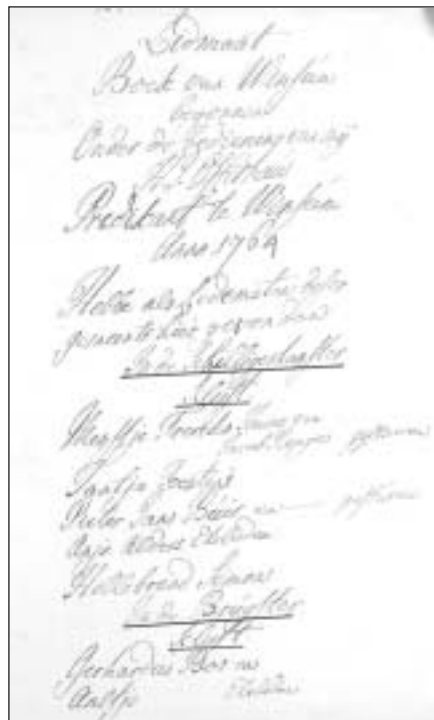
Vanaf 1815 kregen de, kort daarvoor door de Fransen (1811) net gevormde gemeentes en hun besturen via provinciale wetgeving de bevoegdheid toegewezen zich met de organisatie van de lokale nabuurgilden of kluften te bemoeien. De nog prille burgemeester, assessoren (wethouders) en gemeenteraad van Winsum, die kennelijk even op gang moesten komen, namen pas 18 jaar later het initiatief zich over de dorpskluften te buigen. Op vrijdag 8 november 1833 stelde de raad in het ‘Gemainte lukokal’, - een gehuurde kamer in herberg ‘Thoe Gennepe’ (nu De Bron) of ‘De Carper’ (nu De Gouden Karper), want een eigen gemeentehuis zou pas in 1907 worden gebouwd (nu VVV-kantoor en Kinderboekenmuseum)³ -, de zogenaamde ‘Plaatselijke Keur of Verordeningen op de Kluften’ vast.⁴

Zoals uit de voorafgaande motivatie van de hieronder uitgegeven artikelen van het eerste deel van deze keur blijkt, voerde de plaatselijke overheid drie motieven aan om een eigen regelgeving ten behoeve van de dorpskluften op te stellen. In de eerste plaats wordt gesteld dat de dan bestaande kluftwetten of –reglementen ‘slechts onderlinge Contracten zijn’, die bovendien in iedere kluit anders van inhoud zijn. Vervolgens wijst de raad erop dat het karakter van deze kluftwetten niet in overeenstemming is met de toenmalige wetten en wetgeving. Tenslotte blijkt ook dat er enkele kluften in het dorp zijn die in het geheel geen wetten of reglementen bezitten. De keur heeft tot doel om aan de voortdurende ‘wanorde’ die kennelijk uit deze situatie is voortgevloeid een einde te maken.

De gemeentelijke keur geeft eigenlijk voor het eerst uitsluitend over het feit dat er in Winsum aan het eind van de negentiende eeuw meerdere kluften moeten hebben bestaan, al worden deze in het reglement zelf helaas niet met naam genoemd. In de archieven van nabergilden in de provincie Groningen bevinden zich voor Winsum slechts twee documenten, namelijk het bovengenoemde Staat Boek van de Brugster Kluit (nummer 44) en een niet gedateerde brief van het Winsumse gemeentebestuur (nummer 45), eveneens ten behoeve van ‘het eerste Klugt bij de boeg te Winsum’. Aangezien deze brief ondertekend is door

burgemeester G.B. Hopma, die tussen oktober 1831 en januari 1862 deze functie bekleedde, en tevens verwijst naar artikel 25 van het hier uit te geven gemeentelijke kluftreglement (1833), moet hij dus ergens tussen 1833 en 1862 geschreven zijn.⁵ Verder zijn er in de archieven van de gemeente Winsum zelf, voorzover ik heb kunnen nagaan, geen andere, specifieke documenten van de Brugster Kluit of van een of meer van de andere Winsumse nabergilden bewaard. Betekent dit wellicht dat de andere kluften van het dorp niet beschikten over schriftelijk vastgelegde reglementen of administraties van boetes en dergelijke? Of moeten we ervan uitgaan dat dit geschreven materiaal simpelweg in de loop der tijd verloren is gegaan? Deze laatste veronderstelling lijkt niet onaannemelijk, omdat de administratie van alle kluften in handen was van de oldermannen, en dus bewaard werd in hun huizen. Toen de nabergilden aan het eind van de negentiende eeuw of aan het begin van de twintigste eeuw geleidelijk aan ophielden te bestaan, doordat meer professionele begrafenisondernemingen hun taken overnamen, was er voor deze oldermannen geen noodzaak meer de kluftadministratie verder af te ronden of ergens in bewaring te geven. De kluftboekjes, voorzover die er al waren, zullen daarna dus wel ergens in een kast of op zolder zijn beland en uiteindelijk bij een voorjaars schoonmaak of verhuizing bijvoorbeeld zijn weggegooid. We mogen dus eigenlijk van geluk spreken dat van de ‘eerste Klugt’ of Brugster Kluit nog twee stukken van een bijna gewisse ondergang gered zijn. Deze beide documenten werden namelijk in 1921 door de voormalige Winsumse notaris mr. C. de Ranitz aan het Rijksarchief van Groningen geschonken. Wellicht dat De Ranitz, die professioneel geïnteresseerd was in juridische documenten, deze stukken bij een van zijn cliënten heeft aangetroffen of dat de laatste olderman van de Brugster Kluit hem deze heeft aangereikt.

Eerste bladzijde van het ‘Lidmaat Boek van Winsum’ voor het jaar 1764, met daarop de vermelding van de eerste twee kluften: Schilligehamsterkluit en Brugsterkluit. (Gron. Arch., Archieven van de Hervormde Gemeente Winsum en Bellingeweer 1820-1966, inv. nr. 31. Foto en onderstrepingen: J. Tersteeg).

Begin van de gemeentelijke keur op de kluften, vastgesteld in de raadsvergadering van vrijdag 8 november 1833. (Archieven Gemeente Winsum, Archief Gemeentebestuur, inv. nr. 2, Registers van Notulen van vergaderingen van de gemeenteraad. Foto J. Tersteeg).

Voor mijn hoofdstuk in het jubileumboek heb ik toch een poging gedaan te achterhalen hoeveel kluften er in Winsum zijn geweest en welke namen zij droegen. Al eerder was mij namelijk eens opgevallen dat in het 'Lidmaat Boek van Winsum' van de Hervormde Gemeente voor het jaar 1764 door dominee H.J. Offerhuis de lidmaten geordend waren naar zes verschillende kluften, te weten de 'Schilligehamsterkluft', de 'Brugsterkluft', de 'Kreupelgangsterkluft', de 'Molengangsterkluft', de 'Kerkstraatskluft' en de 'Medensterkluft'. Eenzelfde soort ordening, maar dan zonder het expliciete gebruik van het woord 'kluft', trof ik ook aan in het 'Consistoriaal boek' van dominee Nicolaus Bolt van Obergum, Maarhuizen en Ranum voor het jaar 1758. Voor Obergum verdeelt hij zijn lidmaten in drie groepen: 'In de Westerstraat', 'In 't Oosterende' en 'Noorderende'.⁶

Op basis van deze lidmatenordening concludeerde ik toen dat er aan het eind van de achttiende eeuw in Winsum zes, en in Obergum drie nabergilden moeten zijn geweest. Verder heb ik toen, mede op grond van de kerkelijke administratie, aangenomen dat er ook in de oorspronkelijke kerspeldorpjes Bellingeweer, Maarhuizen en Ranum dergelijke nabergilden moeten hebben bestaan. Hoewel deze kerspels in het jaar 1833, bij de totstandkoming van de gemeentelijke verordening, al waren opgeheven en zij daarna in wisselende samenstelling kerkelijk of bij Winsum of Obergum werden gevoegd, maakt artikel 12 van de gemeentelijke keur een duidelijk onderscheid tussen de kluften die in Winsum of Obergum zelf waren gelegen en de zogenaamde 'buiten Kluften', dus die welke buiten beide dorpen lagen.

In totaal zouden er dan in Winsum-Obergum aan het eind van de achttiende eeuw twaalf kluften zijn geweest: in Winsum vier 'binnen-kluften' (Brugsterkluft, Kreupelgangsterkluft, Molengangsterkluft en Kerkstraatskluft) en drie buiten-kluften (Schilligehamsterkluft, Medensterkluft en Bellingeweer), in Obergum drie binnenkluften (In de Westerstraat, In 't Oosterende en Noorderende) en twee buitenkluften (Ranum en Maarhuizen).⁷

De tekst van de gemeentelijke keur op de kluften uit 1833

In totaal bevat de gemeentelijke verordening op de kluften uit 1833 32 artikelen. Hieronder heb ik de eerste 12 artikelen afgedrukt. In de volgende bijdrage zal ik de overige 20 artikelen uitgeven.

Ik laat hier de integrale tekst van de eerste 12 artikelen volgen zonder verder commentaar.⁸ De spelling en interpunctie van het raadsbesluit heb ik zoveel mogelijk in stand gehouden. Bij enkele oude woorden is tussen haakjes de hedendaagse betekenis ingevoegd. In de eindnoten zijn nog enkele bijzonderheden verantwoord.

*Zitting van de Raad
Der Gemeente Winsum*

Vrijdag den 8sten November 1833

Present (ingevoegd in linker marge)

G.B. Hopma

J. Bouer

J. Tijmens

M. Talens

J.K. de Boer

W.J. Brommersma

N.M. Smit

B. Bruins

*De Raad der Gemeente Winsum
In overweging hebbende genomen
dat de thans in deze Gemeente
bestaande Kluf Wetten of Reglemen-
ten slechts onderlinge Contracten
zijn in iedere Kluf van onderscheiden
inhoud en inrichting, en met de
tegenwoordige wetten niet over-
eenkomende, en dat ook in eenige
Kluften in het geheel geene wetten
of Reglementen aanwezig zijn; -
willende voorkomen de Wanorde
welke daaruit gedurig ontstaan,
heeft goedgevonden, Op grond van
Art. 155 der Grondwet en Art. 26
van het Reglement op het Bestuur
ten Platten Lande in de Provincie
Groningen, te arresteren de navolgende*

Plaatselijke Keur of Verordeningen

Art. 1

*De oprigting van Kluften of Gilden
ten platten lande geen ander doel
hebbende dan het wederzijdsch verleen-
en van hulp en onder steuning in ziekte
nood, dood en dergelijke omstandig-
heden alwaar zulks nodig is zoo
zal niemand van de huiszittende
Ingezetenen dezer Gemeente als
daartoe verplicht zijnde zich aan
gemeld doel en oogmerk kunnen
of mogen onttrekken, maar alle
daaraan ondergeschikt zijn.*

Art. 2

*De inwoners der Gemeente Winsum
welke bij de invoering dezes als
huiszittende Ingezetenen, hetzij door
huur, Koop, of dergelijken titel bekend
zijn, worden voor leden der kluf gehouden.*

Art. 3

*Het Bestuur van iedere Kluf zal
bestaan uit twee ouderlieden, onder den
naam van Ouderman en Jongerman, welkers
huisvrouwen onder de benaming van Ouder-
mansche en Jongermansche voor de rege-
ling der Vrouwelijke Werkzaamheden (zullen)
zorgen, en wanneer dezelve ongehuwd zijn
zullen deze Oudermansche en Jongerman-
sche door de leden kunnen worden gekozen;
de ouderlieden zullen deze posten twee jaren
lang moeten waarneemen, en waarvan op*

het einde van ieder jaar de Ouderman zal afgaan (= aftreden), en door den Jongerman dadelijk worden opgevolgd, in wiens plaats wederom een nieuwe Jongerman door de mannelijke leden van den kluft zal worden gekozen, of onder dezelve de bekwaam zijnde, de waarneeming dezer posten beurtelings zullen rondgaan, en na ommekomst wederom van nieuws aan beginnen.⁹ De in de Klufften thans aanwezige ouderlieden zullen tot het einde van dit jaar in hunne functie blijven continueren, aan de verplichtingen van dit Reglement aan hen opgelegd zijn onderworpen. De Ouderman zal de pligten van het Bestuur der Klufft waarneemen, en alleen in ziekte, afwezigheid, of andere noodwendige omstandigheden door de Jongerman in het Bestuur ondersteund en vervangen worden. In geval in eene of meer klufften deze verkiezingen worden verzuimd zal door het Plaatselijk Bestuur in de benoeming kunnen worden Voorzien.

Art. 4

Een verkozene mag zich aan de benoeming niet onttrekken bij eene boete van drie gulden (in linker marge verbeterd) voor dengenen die weigert de post te aanvaarden of in het vervolg waar te nemen.¹⁰

Art. 5

Wanneer iemand nieuws in de Klugt comt te wonen, zullen deszelfs twee naeste naburen verplicht zijn bij de boete van vijftig Cents daarvan binnen acht dagen aan den Ouderman kennis te geven, die daarop bij gemelde boete dit Reglement door den Jongerman aan de metder woon nieuws ingekomene binnen de daarop volgende acht dagen zal moeten bekend maken, welke nieuws ingekomene na deze bekendmaking dadelijk aan de verplichting als lid der Klufft zal moeten voldoen.

Art. 6

Het Bestuur der Klugten als in Art. 3 Gemeld, is, in handen van de Ouderlieden Zijnde, zullen deze voor de nakoming dezer Artikelen zorgen, en deswegens aanspraakbaar zijn. Zij zullen nauwkeurige aantekening houden der Waak en andere beurten. De breuken en overtredingen boeken, en daarvan op de jaarlijksche vergadering der Klufft verslag geven; de invordering der breuken en verteringen regelen, en in alles de belangen waarneemen, dezelve in alles vertegenwoordighen mits in deze en alle andere gevallen voor de Klufft aanspraakbaar blijven-

de voor hun gehouden gedrag waarvoor zij dan ook van alle navolgende diensten vrij zullen zijn.

Art. 7

De leden der Clufft door den ouderman bij elkander geroepen zijnde, zullen in Persoon of door een gemagtigde moeten komen bij de boete van tien Cents. Diegene welke ziek of bij de Citatie (= oproep) afwezig zijn en daardoor in de onmogelijkheid verkeren om aan hunne verplichtingen te voldoen, zijn voor die keer vrij van boete. Diegene welke bij de Citatie ten minsten een uur van Huis is wordt voor afwezig gehouden.

Art. 8

Iemand in de Klufft ziek wordende en ondersteuning benodigd zijnde, zullen, wanneer zulks aan de ouderman gevraagd wordt, (zullen) twee naburen van hetzelfde geslacht als de zieke, denzelven moeten bewaken en bedienen, en zoo vervolgens de geheele Klufft door zonder onderscheid zoo lang zulks zal nodig zijn bij de boete van vijftig Cents welke deze dienst niet waarneemt, en tien Cents voor diegene welke een half uur te laat komt of te vroeg vertrekt, volgens bepalingen daarvan door den Ouderman te maken, aan wien de regeling daarvan is aanbevolen, en welke zorgen moet dat de zieke de nodige oppassing erlange. Diegene welke zelf niet kan of niet verkiest te komen zal een bekwaam Persoon in zijne plaats kunnen stellen. Ingeval de ziekte besmettelijk is, zullen ter voorkoming van verspreiding dezer ziekte, de Ouderlieden gehouden zijn met overleg van het Plaatselijk Bestuur voor geld bedienden ter verzorging der zieken te huren, en de klufft daarvan de kosten in rekening brengen, welke kosten dan door het Plaatselijk Bestuur des nodig over de geheele klufft zullen worden omgeslagen. – Zullende echter in dit geval dezelfde verplichting op de klufft leden blijven berusten als in niet besmettelijke ziekte, wanneer namentlijk na vruchteloze beproeving door den Ouderman daartoe niemand zich voor geld wil verhuren, of daartoe niet zoo spoedig iemand heeft kunnen worden gehuurd of als de diensten worden gevordert, met dit onderscheid dat in geval van besmettelijke ziekte de boete voor hem die de dienst van bewaking en bediening niet waarneemt drie guldens zal zijn, en vijftig Cent voor diegene welke een half uur te laat komt

of te vroeg vertrekt. De oppassers bij eene zieke zullen als de zieke daartoe vermoed is, het nodige ter kwikking worden aangeboden. Anders zal zulks door de Ouderlieden op kosten der Kluft worden gedaan ten waren dezelve onder de diaconie behoort. Boven en behalve dit alles (de rest is in linker marge ingevoegd) zullen de naburen ingevalle iemand in de Gemeente eene besmettelijke ziekte mogt hebben, daarvan onverwijld kennis geven aan den Ouderman van de Kluft en deze aan de Burgemeester op dat dezelve daarvan op deze of op eene andere wijze onderricht wordende overeenkomstig Art. 54 van het Reglement op het Bestuur ten platten lande in deze Provincie, zal kunnende waken ter wering van verdere besmetting, en ten dien einde omtrend de oppassing van een zieke, het ontkleden en kisten van een overledene als mede omtrend den tijd en wijze ter begrafenis, en het aanwenden van verdere ter voorkoming van de verbreiding en den voortgang der besmetting zoo danige maatregelen van politisie zoo veel mogelijk met overleg van den geneesheer zal kunnen nemen als de omstandigheden en de zorg voor het welzijn en de veiligheid der ingezetenen zullen vorderen.¹¹

Art. 9

In geval iemand aan eene besmettelijke ziekte is overleden zal dezelve door de naburen of gehuurde bedienden onuitgekleed worden gekist.

Art. 10

Eene zwangere vrouw in barensnood zijnde, zullen naburige vrouwen, welke een kind hebben gehad, moeten komen om haar de nodige diensten te bewijzen, en zoo lang blijven als de diensten nodig zullen zijn ter beoordeling van de vroedmeester of de vroedvrouw, dat getal zal voor of na de verlossing niet boven zes mogen zijn en van beide zijden evenveel als zulks kan geschieden. De nalatigen in het opkomen zullen vervallen zijn in de boete van veertig Cents. – Iemand wettige reden hebbende waaromtrent zij verhindert wordt te komen, zal dezelve van de boete vrij zijn. In dit geval van achterblijven alleen zal men eene volgende mogen roepen, die als dan verplicht is bij dezelfde boete te moeten komen. Een der naburige vrouwen na de verlossing geroepen wordende, en de Kraamvrouw geene diensten benodigd zijnde, zal zonder boete kunnen achterblijven.

Art. 11

Iemand boven twaalf jaren oud en dus

voor een oude doode gerekend kunnende worden, in de Kluft komende te overlijden, zoo zullen er tot het ontkleden van de overledene het afhalen der Cist, het maken van het heencleed (= doodskleed), en het leggen van het Lijk in de Kist, acht of tien naaste bureu voor een oude, en vier of vijf voor een jonge doode beneden de twaalf jaren oud door den naasten naburen worden geroepen, zoo mogelijk van iederen zijde evenveel. Het afhalen der cist, het ontkleden der manspersonen en het in de kist leggen van dezelve zal door mannen boven twintig jaren; - het maken van het heencleed voor beide geslachten, mits gaders het ontkleden en kisten der vrouwen zal door vrouwen moeten geschieden, allen door het opgemeld getal. De naaste nabuur is verplicht het lijk eerst aan te tasten. De naaste nabuur zal tevens verplicht zijn van het overlijden zijns nabuurs aan den Ouderman kennis te geven. Diegene der naburen welke geroepen zijnde in het waarnemen der diensten in dit Artikel vermeld nalatig blijft zal verbeuren voor elk verzuim tien Cents bij dag en dubbeld bij nacht, Avonds na tien en des morgens voor zes uren, doch een der naburen bij de eerste Citatie ziek of te ver van huis zijnde, zal vrij van deze boete zijn en tot eenen verderen buurman worden voortgeklopt, welke als dan verplicht zal zijn te komen. Bij het doen dezer diensten zal door de naburen tot verkwikking niet meer gebruikt mogen worden als hun daar toe alleen kan dienen, zijnde al het onmatig gebruik van sterken drank en het langer verblijf in het sterfhuis dan nodig is volstaat bij den boete van zestig Cents voor den overtreder (g)eboden.

Art. 12

De dag der begraving, door de familie aan den Ouderman bekend gemaakt zijnde, is de naaste buurman verplicht, daags voor de begravenis de leden der Cluft aan te zeggen om den volgenden dag des middags twaalf uur bij de straat, en te elf uur in de buiten Cluften aan het Sterfhuis, te comen, hetwelk mede door hem aan de boekhouder diaken en aan de doodgraver moet worden bekend gemaakt.

(wordt vervolgd)

¹ Jacques Tersteeg, 'De "Brugster Kluft": Nabuurhulp in Winsum vanaf circa 1700 tot het begin van de twintigste eeuw', in: *Winsum 1057-2007* (Winsum 2007) 215-231. Zie ook Jacques Tersteeg, 'De "Brugster Kluft", naberhulp in Winsum van ca. 1718 tot het begin van de 20e eeuw', in: *Infobulletin Winshem* 9 (2004) 3, 6-13.

² Gron. Arch., Archiven van nabergilden in de provincie Groningen, inv. nr. 44.

³ Teun Juk, 'Het voormalige raadhuis van Winsum. 100 jaar geschiedenis', in: *Winsum 1057-2007* (Winsum 2007) 233-247.

⁴ Archiven Gemeente Winsum, Archief Gemeentebestuur, inv. nr. 2, 8 november 1833. Vgl. Jelle Hagen, *Inventaris van de archiven van de gemeente Winsum (1708)1808 – 1931(1949)* (Winsum 1994), 17.

⁵ Vgl. D.J. Wijmer, *Inventaris van de archiven van nabergilden in de provincie Groningen, 1668-1934*. Voor de tekst van de genoemde brief zie: Jacques Tersteeg, a.w., 224-225.

⁶ Gron. Arch., *Archiven van de Hervormde Gemeente Winsum*

en Bellingeweer 1820-1966, inv. nr. 31 en Gron. Arch., *Archiven van de Hervormde Gemeente Obergum, Maarhuizen en Ranum 1820-1966*, inv. nr. 192, 1-3.

⁷ Jacques Tersteeg, a.w., 226.

⁸ Voor enkele opmerkingen en interpretaties zie Jacques Tersteeg, a.w., 226-228.

⁹ Indien Ouder- en Jongerman bekwaam zijn, behoeft men geen nieuwe Jongerman te kiezen, maar mogen beiden simpelweg om de twee jaar hun functies verwisselen. Vandaar de (oude) term: 'rondgaan'.

¹⁰ De laatste regels van dit artikel zijn in de marge verbeterd uit vier, oorspronkelijk in de tekst staande regels, die doorgestreept zijn. Onder de verbetering in de marge staat nog vermeld: 'goedgekeurd', gevolgd door de letter 'G.B.H.', die uiteraard staan voor G.B. Hopma, de toenmalige burgemeester.

¹¹ Deze uitvoerige passage, die in de linkermarge is toegevoegd, wordt wederom gevolgd door het 'goedgekeurd' en de afkorting 'G.B.H.' voor G.B. Hopma, burgemeester.

Zuurdijk wil ook zijn vergetenen eren

Help ons het niet zichtbare deel van de geschiedenis zichtbaar te maken, breng uw stem uit op 'armhoes Joapke'.

'Heb je nog een idee liggen dat nodig gerealiseerd moet worden? Maar heb je hiervoor onvoldoende of helemaal geen geld? Dan is nu je kans gekomen om dit mogelijk te maken'. Met dit verzoek richtte de Stichting Oude Groninger Kerken zich onlangs tot de plaatselijke commissies van die stichting. Het antwoord van Zuurdijk was volmondig ja, een gedenksteen voor 'armhoes Joapke!' en.....Zuurdijk werd genomineerd!

Er bestaat een oud verhaal, ooit opgeschreven door Geuchien Zijlma, over jongetjes die rond onze Zuurdijkster kerk aan het spelen waren. Ze schepten op over de prachtige graven waar hun opa's en oma's, ooms en tantes onder begraven lagen. Allemaal, behalve Joapke van het armenhuis, want toen zijn vader en moeder stierven was er geen geld voor zo'n mooi graf, zelfs niet voor een houten kruisje. Rijke mensen uit Zuurdijk werden vroeger aan de zuidkant van de kerk begraven, de armen kwamen aan de noordkant, hoogstens met een houten kruis er bovenop, maar dat rotte weer snel weg. Vandaar dat het tegenwoordig wel lijkt alsof er daar helemaal niemand onder de groene zoden ligt. Enige tijd geleden kwam het idee op om ook de vergeten overledenen van ons dorp te eren. Steenhouwer Bertus Onderwater uit Schouwerzijl ontwierp daarvoor een klassiek grafmonument waarop het verhaal van Armhoes Joapke centraal staat.

En nu maken we kans om dit project door middel van de aanstaande kaartenactie van de Stichting Groninger Kerken gereali-

seerd te krijgen ! De Stichting heeft namelijk de aangesloten kerkcommissies gevraagd leuke plannen in te dienen die ze zelf graag zouden willen zien uitgevoerd. Wij hebben toen het Armhoes Joapke plan ingestuurd, Zuurdijk is een van de drie genomineerden! Nu moeten we alleen nog de kaartenactie winnen die binnenkort gaat beginnen. Het dorp dat de meeste kaarten verkoopt krijgt z'n project gefinancierd.

Hoe kunt u dit doen?

Door de kaart van Zuurdijk uit de serie die de 'Stichting Oude Groninger Kerken' speciaal voor deze actie gemaakt heeft op te sturen naar de: Stichting Oude Groninger Kerken, Coehoornsingel 14, 9711 BS Groningen, of de kaart tijdens onze acties te posten in 'de gedenksteen voor Joapke', een dummy gemaakt door Bertus Onderwater.

Stuur 'armhoes Joapke' een kaartje! Koop kaarten van Zuurdijk!!!!!!!

De kaarten, die er ook nog prachtig uitzien, zijn te koop bij deze adressen

Inlichtingen:

Annette Broekhuizen 0595 - 571913

annette.y.broekhuizen@xs4all.nl

Paul von Hebel en Luit Sietsema

0595-571045

Een potschipper uit Winsum

In dit artikel publiceren wij een notariële boedelinventaris van een zogenaamde 'potschipper' uit Winsum, Ede Jacobs Postma, die hier in 1836 overleed. Na een korte omschrijving van potschepen en potschippers delen wij eerst enkele genealogische gegevens mee over Ede Jacobs. De notariële boedelinventaris van Ede's potschip, 'Vrouw Zwaantje' geheten, werd ons vriendelijk ter beschikking gesteld door mevrouw Lieke Veldman Planten, die deze in oude spelling indertijd afschreef ten behoeve van haar boek 'De Groninger Dracht' (Bedum 1997). De lijst, die een kleine twee maanden na zijn dood werd opge maakt, wordt hier integraal, zonder nader commentaar afgedrukt.

Potschepen en potschippers

Potschepen zijn kofscheepjes of tjalkjes met grote holte. Zij kwamen voor in de noordelijke provincies en werden in Groningen ook wel 'diggelschepen' genoemd. Vanaf de mast tot aan het paviljoen was een grote roef voorzien van ramen gebouwd die als winkel werd gebruikt.

De schipper met zijn gezin woonde meestal in het achteronder. De meeste potschepen waren ongeveer een 15 meter lang en maten een 20 tot 35 ton.

De pot- of negotieschippers waren dus echte winkeliers, die vele dorpen en steden afreisden met hun handel. Deze bestond meestal uit serviesgoed, potten en pannen, luxe artikelen als porselein voor huishoudelijk gebruik, beeldjes voor op de schoorsteenmantel, tobbes en teilen, kortom de dagelijkse huishoudelijke zaken die iedereen nodig had.

In het Zuiderzeemuseum te Enkhuizen ligt nog een vrijwel compleet potschip.

Gevaren werd er in het algemeen alleen bij stil weer in verband met de breekbare nering.

Veel potschippers hadden bijverdiensten in de winter, zoals baanvegers of mollenvangers, die dan de huiden verkochten.

De potschepen verdwenen aan het begin van de twintigste eeuw uit het dagelijks leven.

Door de grote opbouw waren de schepen zeer geschikt als woonschip. Diverse potschepen hebben in deze vorm nog lang gehouden.

Genealogische gegevens van Ede Jacobs Postma

Ede Jacobs Postma werd geboren op 05-12-1790 in Nieuwolda, zoon van Jacob Jacobs Postma en Dominike Derks. Ede is overleden op 18-09-1836 in Winsum, 45 jaar oud.

De drijvende winkel van de heer B. Sipkema, die 35 jaar met zijn potschip de noordelijke provincies bereisde.

Hij trouwde achtereenvolgens met:

(1) *Elisabeth Hindriks Hesseling*.

(2) 25 jaar oud, op 10-02-1816 in Hoogezand met *Annigje Oomkes (Annechien) Mulder*, 22 jaar oud. Annechien werd geboren op 23-06-1793 in Hoogezand, dochter van Oomke Jans Mulder en Susanna Jans. Annechien overleed op 21-03-1829 in Hoogezand, 35 jaar oud.

(3) 39 jaar oud, op 24-12-1829 in Nieuwe Pekela met *Zwaantje Derks Doris*, 19 jaar oud. Zwaantje werd geboren op 09-03-1810 in Groningen, dochter van Derk Jans Doris en Jantje Sijgers. Zwaantje trouwde later op 08-03-1840 in Groningen met Herman Heinrich Stedefeld (geb. 1798).

Kinderen van Ede en zijn tweede echtgenote Annechien waren:

1 *Jacob Edes Postuma*, geboren in 1817 in Hoogezand.

2 *Derk Edes Postma*, geboren op 25-03-1820 in Hoogezand. Derk overleed op 05-04-1820 in Hoogezand, 11 dagen oud.

3 *Domina Edes Postuma*, geboren in 1825 in Nieuweschans. Domina overleed op 06-04-1839 in Loppersum, 13 of 14 jaar oud.

Uit zijn derde huwelijk met Zwaantje werd een kind geboren:

4 *Eede Posthuma*, geboren in 1835 in Winsum, zoon van Ede Jacobs Postma en Zwaantje Derks Doris. Eede is overleden op 24-11-1923 in Groningen, 87 of 88 jaar oud. Eede trouwde, 30 of 31 jaar oud, op 22-03-1866 in Winschoten met Annechien Lulofs, 21 of 22 jaar oud. Annechien werd geboren in 1844 in Assen.

Notariële boedelinventaris van Ede Jacobs Porstma

Zwaantje Derks Deris (of Doris), zonder beroep te Winsum, weduwe van Ede Jacobs Postma, potschipper te Winsum, kinderen 6, 5, 3 en 1 jaar oud. Eerder gehuwd geweest met Annechien Oomkes Mulder, kinderen 19, 17 en ? jaar oud. Het schip de "Vrouw Zwaantje", liggende te Winsum – hierop is al het geïnventariseerde aanwezig:

Een kofschipje met zeil en krein en verdere annexe f. 1000,-

In de kastjes; 10 wijtels (lakens) f. 10.-,

Mans lijfstoebehoren f. 40.-,

Vrouwen lijfstoebehoren f. 45.-,

Een gouden oorijzer, 2 gouden spelden, Een dito vingerring, ondekeur, 9 looden f. 105.20,

Een zilveren vingerhoed, dito reukdoosje, beslag van een boek-

je, ondekeur, 3 wigjes f. 3.45.

Op het bovendek;

28 groote en kleine hardbakken kannen, 18 dito kruiken, 21 kleine en groote bloempotten, 12 werp keuls aardewerk f. 8.90,

4 ½ werp steengoed, 18 vegers, 6 witters, 5 dito f. 8.80,

Een groot blikken bord, 3 koperen lampen, 5 blikken maten,

2 dito puddingtrommen, 3 dito akers, 4 dito schuimers, 2 dito pappannen f. 11.30,

Een blikken komfoor, dito trom, blikken lamp en 3 dito trommen f. 4.20,

2 schrijfborden, een juk, 4 matten, 5 leijen, 4 raams en glas, 2 kistjes, Eau de cologne, 5 schilderijen en een spiegeltje f. 9.05,

Een schenkketel, blikken trom, drie pond blauwsel, 12 leijen

4 nappen, 25 luiwagens, 6 hoek dito f. 25.-,

6 matten, 2 rolletjes vulgoed, een luiwagen, 12 teemsen, 2 douzijn slevens, een partij nappen, 5 matten, een rolletje schoteldoek f. 13.25,

38 boenders, 23 schoenborstels, 3 kwasten en een veger f. 13.-,

Een kamerbezem, rolletje schoteldoek, een rolletje dweildoek

f. 2.90,

10 blikken keteltjes, een rolletje zwilk, 2 ijzeren ketels, 65 pond ijzeren potten f. 13.-,

Een rommel oud ijzer en een peul, oude lampen f. 1.90,

Een partij witte vodden f. 3.-,

Een vierkant ? en 300 werp vriesch steengoed f. 36.-,

10 werp Berger steengoed, 57 werp vriesch aardewerk, 100 werp nieuw aardewerk, 100 werp vriesch dito, 7 werp kookpannen, 15 werp nieuw aardewerk en 8 driehoeksche kouboven? f. 33.20,

Een azijnzetter, een partij ....goed, 9 glazen, 19 flessen, 6 stoofjes, 100 glazen en 45 fijn geslepen dito f. 33.20,

3 douzijn 5 l. ...., 5 douzijn dito kleine f. 4.12,

7 stoven, een vat met glas, 3 korven, 2 nappen, 12 boterspanen,

3 korven en 9 paar klompen f. 5.75,

4 kannen, 2 koffiemolens, 10 werp vriesch steengoed f. 3.10,

3 stuks Aegijptisch en 1.5 douzijn glasgoed f. 3.70,

2 zakken ongemaakt oud touw en een wafelijzer f. 2.30,

Een groot bord, 16 vegers, 3 kobstoppers, 3 spaansche matten,

28 ponden touw f. 9.96,

45 douzijn ordinair theegoed, 20 douzijn beter soort,

5 douzijn ordinair en 7 douzijn Saxisch porcelein f. 78.25,

Het potschip 'Twee Gebroeders', gebouwd in 1894 te Sneek, in het Zuiderzeemuseum te Enkhuizen (Foto's: Hans Haalmeijer).

8 douzijn witte spoelkommen, 12 bonte kandij, 10 witte dito
 6 dito zoutvaatjes en 148 bonte groote en kleine spoelkommen
 f. 30.75,
 38 karaffen f. 11.40,
 15 ijzeren pannekoekspannen en 27 ijzeren potten f. 12.25,
 5 hangijzers, 3 ijzeren ketels en een haardketting f. 6.75,
 Een partijtje aardewerk f. 1.60,
 10 ponden oud tin f. 9.50,
 2 dito kannen f. 1.20,
 Een halve kan, dubbele maatje, een maatje en een half maatje
 met 6 dito bekers, 2 kandelaars en 2 theepotten f. 4.60,
 Een dito boterklip, melkmaat en maatje f. 0.50,
 10 ponden rood koper f. 9.-,
 10 ponden tin f. 8.-,
 7 pond geel koper f. 4.-,
 11 ponden tin f. 8.80,
 10 ponden nieuw dito f. 11.20,
 5 douzijn bonte kommen en schotels f. 3.50,
 6 stuks bonte kommen en 5 schotels f. 0.50,
 29 bonte en geele dito f. 5.39,
 27 bordjes f. 0.80,
In de roef;
 292 ronde en ovale witte Engelsche bakken f. 39.20,
 25 stuks assieftes, 2 bloempotten, 11 fruitmanden met 7 bakjes,
 12 spoelkommen, 11 waterpotten, 2 soepterrintjes f.28.10,
 4 1/2 douzijn bont porcelein f. 17.50,
 71 stuks porceleinen en grove theepotten f. 32.95,
 12 sauskoppen, 8 suikerpotten, 3 kwispedoren, 2 bloempotjes,
 6 sauskoppen, 2 saladebakjes, 12 zoutvaatjes, 11 peperdoosjes
 2 mostardvatjes, een bloempotje, nog 2 mostardvaatjes,
 2 bloempotten, een azijnzetter, 5 borden, 6 melkkannetjes,
 7 kandijpotten, 2 theebuilen, een 1/2 douzijn theegoed, 2 bonte
 porceleine spoelkommen f. 30.95,
 4 serviezen porceleinen en zwart waaronder defect 9 paar porce-
 lein met ooren f. 26.80,
 3 stuks geele kandypotten, theepot en spoelkommen, 8 1/2 dou-
 zijn Engels theegoed met en zonder ooren, 26 melkkannen, een
 soepterrine, 7 1/2 douzijn geele schoteltjes f. 31.40,
 2 tinnen verlakte koffijvazen en 18 koffipotten f. 75.50,
 Een theestof met ketel, 2 dito ovaal met een ketel f. 12.50,
 3 broodbakken, 2 tabakspotten, 11 theekisjes, een dito, 2 kande-
 laars, 3 tabakspotten, 18 groote en kleine trommen, 17 lampen,
 2 bakjes, 2 lantourens, 3 motschuppen, 2 komforen, 2 snuiters
 f. 38.10,
 38 verlakte bliken koffipotten f. 48.25,
 2 handewaskchers, 8 trechters, 38 stuks kinderspeeltuig, een
 aker, 2 glazen zoutvaatjes, 16 stuks poppengoed, 8 scharen, 2
 douzijn hoekwitters, 25 messen, 22 vorken, 16 knipbeursjes, 13
 breiderscheden, een pak griffels, 9 kammen, 13 knoppen, 6
 broodmessen, een rolletje bossemkleed, 32 stuks fluiten, 2 pon-
 den zeemleder, 32 stuks platen lepels, 27 messen, 4 douzijn
 Zwolsche lepels f. 21.50,
 73 ponden ijzeren potten, 9 komforen, 2 tabakspotten en een
 pendule f. 23.75,
 2 douzijn borden, 1 1/2 douzijn saxisch porcelein, 2 spoelkom-
 men, een fles, 2 kandijpotjes f. 8.95,
 Een peperbus, theebus, een bliken kandelaar, 3 lepels f. 9.20,
 6 douzijn tinnen lepels, 3 dito waterpotten, 4 dito bekers, 10
 kommen en schotels 4 souplepels, 2 kandelaars wegende 29
 ponden en 5 oncen f. 36.95,
 157 streng coralen en eenige kleinigheden f. 13.96,

Een oude brouwketel, vuurpot, koffijmolen, een klokje, thee-
 goed in dagelijksch gebruik, een taveltje, bliken koffijvat en
 eenig theegoed f. 4.75,
 Een klein meelvat, strijkijser, teebusse, een bak kandij en enige
 oude boeken f. 13.-,
 2 balancen, 2 paar houten schalen, 19 ponden gewigt, een nest
 letters?, tinnen theepot, 115 ponden ijzer, een tobbe, een emmer,
 een koperen aker, 2 ijzeren potten f. 17.40,
 Een oud eikenhouten kabinetje f. 35.-,
 2 kleine stoeltjes en 7 stoven f. 2.50,
 Op de kooien, in de cajuit en vooronder; een bed, 7 kussens, 3
 dekens en peulen en 2 wijtels f. 35.-.

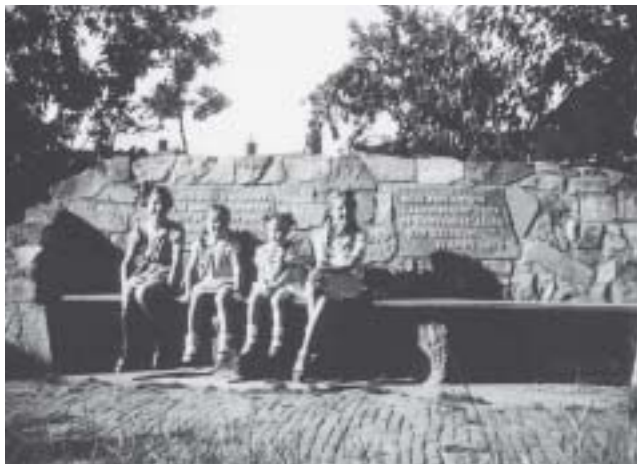
Naschrift

Buiten het schip van f. 1000,- is het totaal van de voorraden en
 inventaris een bedrag van f. 1260.-, hetgeen toch een behoorlijk
 kapitaal moet zijn geweest in het jaar 1836.
 De potschipper was dan ook een persoon met een zeker aan-
 zien.
 Het totaal geeft een prachtig beeld van de toen in gebruik zijnde
 huishoudelijke zaken, waarvan de schoonmaak artikelen een
 groot deel uitmaakten. De stoepen en straten werden door de
 propere huisvrouwen regelmatig geschrobd en geboend.
 De aanwezigheid van Engels (Wedgwood?) en Egyptisch porce-
 lein laat zien dat ook de gegoede burger zijn inkopen deed bij de
 potschipper. Overvol moet het zijn geweest met alle voorraden
 en een groot gezin op zo'n betrekkelijk klein schip, waar dan
 ook nog eens de klanten op bezoek kwamen.
 De vreemde woorden, bij oudere Groningers wellicht nog
 bekend, zoals peul (peluw), wijtel (laken), zwilk (tafelzjl), en
 werp (aantal) zijn inmiddels allemaal in onbruik geraakt.
 Wij ontvingen de bovenstaande boedelinventaris van mevrouw
 Lieke Veldman Planten, die zij in 1986 afschreef ten behoeve
 van haar boek over De Groninger Dracht. Graag willen wij haar
 hartelijk danken dat zij ons deze inventaris ter beschikking heeft
 gesteld.

Werkgroep scheepvaart & scheepsbouw.

Een stenen bank bij de Nicolaaskerk van Obergum

Op 30 december 2008 bracht ik een bijzonder bezoek aan mevrouw Friedl Nolle in Nijmegen. Mevrouw Nolle is een dochter van de voormalige dominee F.A. Nolle, die bij vele wat oudere Obergumers en Winsumers nog een goede bekendheid geniet. In het familiearchief heeft mevrouw Nolle nog vele brieven, foto's, prenten en andere zaken bewaard, die zij ons uiterst vriendelijk en genereus ter beschikking heeft gesteld. In komende bijdragen zullen wij daar uiteraard zeker uitvoerig op terugkomen.

De bovenstaande foto van een inmiddels al lang verdwenen stenen bank bij de Obergumer kerktoeren, uit haar archief afkomstig, werd genomen in de zomer van het jaar 1944. Op de bank, die gebouwd werd van brokken steen van de Boog, ziet u van links naar rechts de dochters Nolle: Friedl, Antoinette, Adele en Hanny.

De tekst op de ingemetselde steen links luidt:

*Deze bank is gebouwd
uit brokken zandsteen
van de bekende Boog
opgeblazen in de vroege morgen
van 10 Mei 1940*

De tekst op de steen rechts luidt:

*Deze beplanting
is aangebracht door
de Hervormde Jeugd
van Obergum
13 April 1940*

Graag zouden wij vernemen of er nog mensen zijn die herinneringen hebben aan deze bank? Ook zouden we willen weten wanneer de bank precies verdwenen is? Wie kan ons helpen?

Jacques Tersteeg.

Zonderlinge fout in gemeenteraad van Winsum

Deze kop stond boven een bericht uit Winsum in het Nieuwsblad van het Noorden van begin 1940. Het ging over de benoeming van een hoofd van de gemeentelijke kleuterschool.

Wij vonden het nogal bijzonder wat zich toen in de gemeenteraad van Winsum afspeelde. Vandaar dat het krantenverslag hieronder in zijn geheel is afgedrukt.

Zonderlinge fout in gemeenteraad van Winsum.

'Het mag zeker als een unicum worden beschouwd, aldus schrijft men ons uit Winsum, dat en de burgemeester en de secretaris beiden de gemeentewet niet kennen. Dit moet men tenminste wel opmaken uit het gebeurde, dat zich woensdagavond j.l. in de gemeenteraad van Winsum, bij de benoeming van een hoofd van de gemeentelijke kleuterschool heeft afgespeeld.

Wegens ziekte was Pater (s.d.) afwezig, dus waren er zes leden aanwezig, die aan de stemming deelnamen.

Op voordracht stonden de dames T. Luinstra, A. Til en H.A. Hekkema. Bij de eerste stemming verkreeg mej. Luinstra drie stemmen, terwijl er drie stemmen blanco werden uitgebracht, zodat volgens de gemeentewet mej. Luinstra gekozen was, daar zij alle stemmen, die waren uitgebracht, op zich had verenigd, omdat de drie blanco stemmen niet meetelden. Edoch, de voorzitter liet een tweede vrije stemming houden en toen die nog niet de beslissing bracht, een herstemming tussen de dames Luinstra en Til, waarbij ieder toen drie stemmen kreeg. Het lot wees tenslotte mej. Til als de gelukkige aan.

Het is onbegrijpelijk, dat noch de voorzitter noch de secretaris deze fout ontdekte.

Helaas: het was geschied, totdat de volgende fout werd gemaakt. In allerijl werd nu op vrijdagavond een nieuwe raadsvergadering gehouden, waar men trachtte het kwaad te herstellen door mej. Luinstra als benoemd te verklaren. Voor mej. Til, die tot nu toe als tijdelijk hoofd aan de kleuterschool werkzaam was geweest en die reeds van verschillende kanten was gelukwenst, was dit wel een grote ontgoocheling.

Ook wethouder Enter (a.r.), die er even tevoren nog melding van had gemaakt dat hij reeds twaalf jaar wethouder was geweest, noch één der andere raadsleden hadden iets van deze grove blunder bemerkt, die zeker slechts zelden wordt gemaakt.'

P. Noord

Verslag Ledenvergadering

24 februari 2009

Verslag van de ledenvergadering van 24 februari 2009 gehouden in zaal de Hoogte te Obergum.

Aanwezig ca. 50 personen leden en introducés

01 Opening

Voorzitter J. J. Tersteeg opent de vergadering en heet eenieder welkom in het bijzonder de inleider van deze avond ons lid prof. dr. Louwrens Hacquebord.

02 Mededelingen

De afgelopen tijd stond in het teken van actieve participatie in de planologische ontwikkelingen van het dorp zoals het leveren van commentaar op de beschermde dorpsgezichten, het groot-schalige Boogplan en al dan niet vergunde ingrepen in het buitengebied. Verder het concept bestemmingsplan met als aandachtspunt voor bezwaar de vestiging van een parkeervoorziening op de wierde in de voormalige tuin van Groentehandelaar Dijkstra .

Inrichting Boogplein

Zo werd een zienswijze ingediend met bezwaren tegen de grootschalige Boogpleinplannen. De participatie van de HVWO staat los van welke partij of groepering.

Ten aanzien van de bouwplannen is aandacht gevraagd voor het archeologisch onderzoek op en rond de Sennemalocatie op het Boogplein. Bij de afbraak van het complex zijn kloostermoppen in de grond aangetroffen, die een relatie met Dominicanenklooster veronderstellen. De resultaten van het voorlopig onderzoek, dat zich kenmerkte door weinig boringen, werden helaas niet openbaar. Bij het doorgaan van de nieuwbouwplannen kan dit euvel worden hersteld. Bedacht moet worden dat de Gouden Karper wellicht het hospitium vormde van het voormalige klooster. Zo werden bij rioleringswerkzaamheden in de Molenstraat 36 skeletten gevonden. Pas nadat de Prov. Archeoloog was gewaarschuwd, werd aan een archeologisch bureau een opdracht verstrekt.

Voorstel voor deelname Beeldbank door gem. Winsum

Voorzitter en secretaris zijn bij de Gron. Archieven voorgelicht door mw. Jona van Keulen over de opzet van een provinciale beeldbank. Onze zustervereniging in Bedum werkt al jaren aan een dergelijk project. Thans is het de bedoeling om te komen tot een uniform landelijk systeem van beschrijving.

Het project beoogt per gemeente deelname te verkrijgen voor het vastleggen van een digitaal foto-, kaart- en tekeningen archief. Het is de bedoeling dat de gemeente lid wordt van de beeldbank voor ca. _ 900.- aan contributie per jaar. Het voorstel van de GA komt erop neer dat historische verenigingen en de gemeente samen de beeldbank gaan vullen. Ook particulieren kunnen hun collectie inbrengen. Op deze wijze wordt via internet op de site van www.pictura.nl de kans geboden om digitale foto's of afbeeldingen te verkrijgen, al dan niet tegen betaling

aan de maker of instantie die het beeldmateriaal ter beschikking stelt. Bij de volgende gesprekken met het gemeentebestuur zal deze opzet worden besproken. Ongetwijfeld wordt daarbij de hulp ingeroepen van dhr. René Oerlemans, cultureel ambtenaar en dhr. Kalma, archivaris.

Erfgoedcommissie

In het afgelopen jaar heeft de gemeentelijke ErfgoedCie, die was samengesteld uit afvaardigingen van diverse historische verenigingen of kringen en musea, zich gebogen over de vastlegging van het erfgoed gemeentebreed. Allereerst is er een rapport tot stand gekomen, dat vooral de gebouwde omgeving beschrijft. Door de veranderingen in het gemeentelijke politieke bestel is de ErfgoedCie na de wisseling van de wacht in het gemeentebestuur niet meer actief geweest.

Het is de bedoeling dat de activiteiten binnenkort worden hervat, nu de opvolgende wethouder dhr. Steen het gevallen stokje gaat opnemen.

Open Monumentendag

De ErfgoedCie werd tevens belast met de organisatie van de Open Monumentendag in 2008.

Hierbij werd een viertal fietsroutes ontworpen binnen de gemeente, veelal in de vorm van een acht, zodat alle gebieden naar keuze konden worden bezocht door de deelnemers. Het boekje werd geredigeerd door de voorzitter, terwijl dhr. Jaap Stevens de lay-out verzorgde. Het boekje vond veel aftrek. Ook dit jaar zal de Cie o.l.v. mw. M. Bosman zich met de organisatie van de Open Monumentdag belasten.

Overleg met de Provincie Groningen

Er is overleg gaande met de Prov. Groningen over het verdwenen jaagpad langs het Winsumerdiep en de transformatie ervan tot een z.g. milieuvriendelijke oever. Dit geschiedde in combinatie met egaliseringswerkzaamheden, waardoor de voormalige middeleeuwse haventoeegang met nog de kenmerkende verkavelingstructuur en hoogteligging werd glad geschoven. Momenteel wordt uitgezocht hoe dat mogelijk was en welke vergunningen hiervoor benodigd waren, alsook welk overheidsorgaan verantwoordelijk was/is voor de handhaving en voor herstel van de oude situatie.

Lezingen

Tenslotte wordt de aandacht gevraagd voor een drietal lezingen bij de Groninger Archieven op 25-02: Alb. Duursma: Armenzorg; op 11-03 : Richard Paping, Levensstandaard in het verleden en op 25-03 Over handel en Nijverheid in de 19de eeuw door Prof. Pim Kooi.

03 Lezing

Als introductie van de spreker poogt de vz. de activiteiten van de spreker samen te vatten in de volgende trefwoorden: Opgra-

vingen op Nova Zembla, Spitsbergen, Antarctica, klimaatveranderingen, afsmeltende ijskappen van Groenland en de Noordpool, de Noordelijke zeeroutes langs de pool, zijn activiteiten als directeur van het Artic Center van de RUG en als vice-vz. van de Artic Science Cie en zijn vele publicaties, o.a. zijn bijdragen in twee van de vorige gedenkboeken. Hierna verleent de voorzitter het woord aan Louwrens Hacquebord voor zijn thuiswedstrijd, getiteld: de ontwikkeling van het dorp Winsum in de Ommelanden.

De spreker memoreert zijn eerste studie van Winsum en omgeving in zijn doctoraalscriptie uit 1975. Sindsdien heeft hij gepoogd de literatuur bij te houden. Vanuit die tijd stamt zijn verbazing, dat de kerk van Winsum niet centraal op de wierde staat maar aan de oostkant.

Vervolgens wordt aan de hand van de geologische tijdschaal aangegeven hoe het landschap in zijn huidige vorm is ontstaan. De invloed van de ijstijden wordt besproken alsmede de afsmelting van de ijskappen, de vorming van stuwwallen (Hondsrug) met keileem, vervolgens de klimaatveranderingen, de geologische rijzing van Scandinavië ten gevolge van het wegvallen van de druk en het gelijktijdig dalen van onze streken. Deze daling, in combinatie met de zeespiegelrijzing van wel 30 meter gedurende 10.000 jaar, welke tot op heden doorgaat, maakt dat de opgeslibde kuststreken hoger kwamen te liggen dan het achterland. In het toendraklimaat werden dekzanden afgezet zoals bij Noord- en Zuidhorn.

De pleistocene ondergrond bestaande uit zand ligt bij Winsum op 5 meter diepte; bij Wetsinge echter op 1,5 meter, evenals bij Ranum.

Door opslibbing aan de kust vormen zich kustwallen. De hogere ligging veroorzaakt, dat de er openingen in de kustwallen zijn, waardoor het regenwater uit het achterland kan worden afgevoerd. Achter de strandwallen verzoet het water en worden er moerassen gevormd, die thans nog plaatselijk als veenlagen in de ondergrond zijn terug te vinden. Een drietal afbeeldingen wordt getoond, waarop de zand- en veengebieden worden aangegeven. Door de zeespiegelstijging slaat steeds meer veen af of wordt bedekt met een laag zeeklei.

Op de kwelderruggen konden de mensen zich redelijk veilig vestigen vanuit het achterliggende Drentse land. Door de stijgende zeespiegel gingen de bewoners hun huisplaatsen verhogen, die gelijdelijk uitgroeiden van huiswierden tot dorpswierden.

Het oude rivierenlandschap is nog terug te vinden in de verkavelingspatronen, waarbij hoog liggende valgen op de oeverwal, vennen in het riviergebied en laagliggende madelanden (meeden) kunnen worden onderscheiden.

Een belangrijk punt was de kerstening van de Friese bewoners van onze streken door Frankische missionarissen, zoals Willibrordus, Bonifatius en Liudger. De oude gewoonte van lijkverbranding wordt dan vervangen door begraving op kerkhoven. De vroege Christelijke kerken in Winsum, Obergum en Ranum maken dan deel uit van het kloosterbezit van Werden

Rond het jaar 1000 na Chr. begint de dijkbouw onder leiding van de kloosters, aanvankelijk in de vorm van ringdijken; pas veel later werden deze verbonden tot aaneengesloten kustdijken. Dit veroorzaakte vervolgens moeilijkheden met de afvoer van water. De Hunze, oorspronkelijk lozend tussen Pieterburen en Den Andel, verlegt zich richting Zoutkamp. De tweede grote

rivier, de Fivel, slibt geheel dicht. Dit betekent verder dat al het water uit de meer oostelijk gelegen streken nu langs Winsum door de Delf moet worden afgevoerd naar zee.

In die tijd ontwikkelde Winsum zich tot een belangrijke handelsplaats, die van keizer Hendrik IV een markt met munt- en tolrecht ontving. De oudste Winsumer munten werden teruggevonden in de Baltische staten en Noord-Rusland, hetgeen duidt op verre handelsbetrekkingen

De oudste vermelding van Winsum dateert in kloosterstukken van 1160. Door het dichtslibben van de meanders westelijk van Winsum, moest de sluis enige malen worden verlegd. Wellicht eerst vanuit het dorp naar Oldenzijl, en vervolgens rond 1450 naar Schaphalsterzijl door het graven van het Winsumerzijldiep als verlengde van de Delf.

De ontginning van de meeden vond plaats vanaf de oostelijke oeverwal van de Hunze. Dit is te zien aan de oostwaarts op strekkende verkaveling en de ontsluiting van de landwegen van west naar oost tot aan de Oude Ae.

De ontwikkeling van Winsum moet worden gezocht in de vestiging van bewoners op de oeverwal langs de Hunze.

Opvallend is de reeks van wierden langs de loop van de Hunze: Valcum, Tijum, Bellingeweer, Winsum, Ranum, Maarhuizen. Op een wierde treft men vaak een dobbe aan voor het opvangen van regenwater voor mens en dier.

Alinghuizen en Schilligeham waren twee voorwerken of 'grangia' van het klooster van Aduard.

Getoond wordt de kloosterkaart van Siemens, waarop het omvangrijke kloosterbezit in Winsum is aangegeven. Aanvankelijk wordt het kloosterbezit door de lekenbroeders op de voorwerken bewerkt; later wordt ook kloostergrond aan meiers verpacht. In 1283 wordt kloostergrond verkocht aan de Johannier Commanderie van Steinfurt, die ook vestigingen stichtte te Warffum en Usquert.

Het Winsumer Dominicanenklooster, dat heeft bestaan van 1276 tot ca. 1581, bezat veel minder land. In 1308 werd vanuit Winsum het Dominicanenklooster of Jacobijnenklooster gesticht in de Oude Ebbingestraat in Groningen.

In Winsum moet het Dominicanenklooster gezocht worden in de Molenstraat, waar in 2001 puinbanen van muurresten en graven werden aangetroffen tijdens de rioleringswerkzaamheden.

Vervolgens wordt stil gestaan bij de in het blad *Winshem* gepubliceerde minuutplannen van Winsum en Obergum uit de jaren rond 1825. Spreker geeft met lijnen aan hoe het kloosterplan nog in de huidige structuur is terug te vinden. In 1575 worden de Ommelander landdagen in het klooster gehouden, vanwege de gunstige ligging aan waterwegen. Een vaartocht naar Groningen duurde veel langer door de bochtige Hunzemeanders. Pas in het begin van de zeventiende eeuw werd het Reitdiep doorgraven langs Garnwerd.

Vervolgens wordt de geschiedenis van de bouw van de beide kerken in Winsum en Obergum met elkaar vergeleken.

Ook de beide Ripperdaborgen komen aan de orde. De westelijke borg met oorspronkelijk ronde gracht doet denken aan een Middeleeuws steenhuis. Uit de gracht van deze borg, die voor de huidige Rabobank lag, zijn een veertiende-eeuws schild en een sabel tevoorschijn gekomen. Van de oostelijke borg, thans boerderij, zijn restanten van rechthoekige grachten bewaard. Er bestaat twijfel over de juistheid van overgeleverde afbeeldingen. De familie Ripperda heeft tamelijk kort in Winsum vertoefd. De gebroeders zijn bekend van de beeldenstorm. De broers Azinge en Peter zijn gesneuveld bij gevechten in Duitsland en Onno bij

Hardenberg. Wigbolt, de dappere verdediger van Haarlem, werd door Alva gedood na de overgave van de stad vanwege het gebrek aan leeftocht. Een rampjaar was 1581, toen Winsum werd platgebrand door gewapende inwoners uit de stad Groningen, dat door het verraad van Rennenberg weer de Spaanse kant had gekozen. Hiertoe werd de Winsummerzijl en de Schaphalsterzijl bezet. De laatste zijl dateert uit de jaren 1458/1459.

Vervolgens wordt de hoogtekaart van Winsum getoond. Hierop is te zien dat er veel blauw gekleurde gebieden zijn, welk zijn ontstaan door afgraving van klei als grondstof voor verschillende steenbakkerijen. Wat verder opvalt is dat de buitendijkse gronden in het Reitdiepgebied de hoogste gronden zijn. De term Reitdiepdal is dus misleidend, evenals de slogan 'Laat het Reitdiep (lees Hunzemeanders) weer stromen'. Dit is vanwege de hoge ligging alleen mogelijk door er water op te pompen.

Tenslotte enige moderne ingrepen. Het tracé van de nieuwe weg ter vervanging van de N361 vormt een bedreiging voor de ontstaansgeschiedenis van het landschap. Ook de 'elektriciteitscentrale' voor groene stroom op de wierde van Tyum is door de overheersende maïscultuur, die door de hoogte het zicht belemmert, een aantasting van het gevoel van de open ruimte. De grootschalige perceelvergroting, nodig in de moderne landbouw, doet de blokverkaveling in de venlanden langs de voormalige Hunze geleidelijk verdwijnen. Het open landschap verdwijnt thans tijdelijk door het baggerdepot rond Valcum.

Hiermee eindigt de lezing, waarna er uitgebreid nog gelegenheid is om met de spreker in discussie te gaan.

De voorzitter dankt de heer Hacquebord voor zijn interessante voordracht en sluit de vergadering.

Jan Willems Koiter (1798-1882)

In Infobulletin 2008 nummer 3 maakte Hans Huitsing melding van de restauratie van het grafmonument van Jan Willems Koiter. De weersomstandigheden lieten het toen niet toe een geschikte foto van het grafmonument te maken. Bijgaand een afbeelding van het gerestaureerde grafmonument.

Zeefdruk Synagoge Winsum

Aizo Betten heeft een prachtige zeefdruk in drie kleuren gemaakt van de synagoge in Winsum, aangevuld met de namen van de 64 Joodse oorlogsslachtoffers uit Noordwest Groningen. De zeefdruk heeft een formaat van 25 x 54 cm en is te bezichtigen in de Openbare Bibliotheek Winsum aan het dorpsplein.

Met de aanschaf van deze unieke zeefdruk steunt u de restauratie van de synagoge en bent u automatisch donateur voor het jaar 2009 van de Stichting Behoud Synagoge Winsum.

U kunt tot 1 juni 2009 voorintekenen voor een door Aizo Betten gesigeneerde zeefdruk die in een eenmalige oplage van honderd stuks wordt gedrukt. Voor deze uitvoering betaalt u _ 62,-.

Desgewenst kan de zeefdruk ook in een aluminiumlijst met

passe-partout (formaat 35 x 65cm) worden geleverd voor de prijs van _ 82,-.

Na 1 juni worden de kosten respectievelijk -72,- en 92,-. Opgave bij: Stichting Behoud Synagoge Winsum, p/a: www.synagogewinsum.nl

Men gelieve op te geven: naam, adres, postcode en woonplaats, alsmede het aantal gesigeneerde exemplaren dat gewenst is en of men de zeefdruk met of zonder lijst wil hebben. Van de reservering krijgt u per e-mail bericht. Hierna kunt u het geld overmaken op bankrekening 1308.45.213 ten name van Stichting Behoud Synagoge te Winsum. U krijgt dan opnieuw een e-mail als u de zeefdruk kunt ophalen.

Uit de oude doos

Tijdens de voorjaars schoonmaak vond een van onze leden de hierbij afgebeelde foto in een oude doos op zolder. De foto is op de achterzijde gedateerd op 1927. De naam van de fotograaf is helaas onleesbaar. Bekend is wel dat het hier een gezin uit Winsum betreft.

Wij zijn benieuwd of u één of meerdere personen op deze foto herkent?

Uw reactie graag naar info@winshem.nl of per post naar het redactieadres (zie colofon).

Rectificatie

In het Interview met Folkert Heerema, Infobulletin 2008 nummer 3 op pagina 14, is een foutief fotobijdschrift geplaatst. Onder de trouwfoto van Folkert Heerema moet het bijdschrift luiden: "De wat verlate 'trouwfoto' van Folkert Heerema en Jantina Bouwsema, gemaakt na de geboorte van hun tweede zoon".

Rectificatie

De nieuwjaarswens voor 1909 was toch echt bedoeld voor 2009!

In het decembernummer van ons *Infobulletin Winshem* (2008, jr. 13 nr. 2, 13) hebben bestuur en redactie u retrospectief wel een heel merkwaardig nieuw jaar toegewenst. Door de snelheid waarmee het blad, net voor de feestdagen, tot stand moest komen hebben wij u, uiteraard met al onze beste historische bedoelingen 'een gezond en inspirerend 1909' doen toekomen.

Een heel ergerlijke fout natuurlijk, die ons het schaamrood op de kaken joeg, zoals u zult begrijpen.

Misschien verlangden we wat al te zeer naar een beetje ijs en zijn onze gedachten onwillekeurig teruggedwaald naar dat magische jaar 1909, waarin de eerste Elfstedentocht werd gereden? Och ja, een goede smoes voor een stomme fout is snel bedacht, toch? Maar, zowaar, we hebben een paar dagen kunnen schaatsen! Dus het begin van 2009 was in ieder geval gezond en inspirerend.

Inmiddels zijn wij langzaam herstellende van deze Nieuwjaarsklap. Onze welgemeende excuses.

De redactie

EE Jaap Stevens

11 mei t/m 28 juni 2009

VVV-gebouw Hoofdstraat W. 4 Winsum

Openingstijden VVV gebouw:
ma. t/m vr. 9.00 - 12.30 uur en van 13.00 - 17.00 uur
za. 10.00 - 12.30 uur

P e d i c u r a

*gediplomeerd voetverzorgster
aantekening diabetische voet
hotstone-massage
voetreflexzonetherapeute
massage-therapeute
en stoel shiatsu*

fennie braad
nieuwstraat 48
9952 ej winsum

06 - 20 43 78 49
behandeling op afspraak

Winsums Verleden

Winshemer Dubbel Gebeide Graengenever
literkruik 21.99

Slijterij Guikema
Gall & Gall

www.slijterijguikema.nl
Hoofdstraat W.7 9951AA Winsum
tel. 0595 - 444032

*Al bijna een halve
eeuw van Winshems
historie hét adres voor
tapijt ende gordijnen
ende rest*

Hijkema
VLOEREN EN RAAMDECORATIE

...daarvoor gaat u naar
binnen

Hoofdstraat W13 te Winsum
0595-444322

*Herberg De Gouden Karper,
één van de oudste horecabedrijven van
Noord-Nederland, ademt nog
steeds de sfeer van weleer.
U kunt smakelijk en gevarieerd
eten in ons eetcafé*

De Gouden Karper

Herberg De Gouden Karper waar de gast nog koning is.

Herberg De Gouden Karper

Hoofdstraat W5 9951 AA Winsum Tel. (0595) 44 14 26

Everts - Winsum

Aannemings- en grondverzetbedrijf

Schouwerzijlsterweg 12
9951 TG Winsum
Tel. 0595 - 44 31 30
Fax 0595 - 44 46 06
www.evertswinsum.nl

... als het grondig moet !

*Grote en kleine
machines voor
elke klus !*

Vraag geheel vrijblijvend naar onze mogelijkheden !

Uitvoeren van werken:

- Grondverzet t.b.v. bouw en particulier
- Aanleg van drainage en rioleringen
- Aanleg van beschoeiingen en steigers
- Opritten, bestratingen

Levering van:

- Zand, teelaarde, grind, slakken
- IBA systemen en septictanks volgens lozingenbesluit
- Betonplaten, grasblokken, betonklinkers

Wok, Grill en Specialiteiten Restaurant

“Happy Family”

全家福酒樓

*Winkelcentrum Obergon 7-9
9951 HL Winsum Tel./fax 0595-441591*

Univé voor een hypotheek naar uw hart

Univé Noord-Groningen

Hoofdstraat West 5, Uithuizen, 0595-432825

Ranumerweg 2, Winsum, 0595-441767

Mijn Makelaar Noord-Groningen

Hoofdstraat West 5, Uithuizen, 0595-405040

www.unive.nl

www.mijnmakelaar.nl